

TARİHSEL ROMAN VE BİR GÖÇ ROMANI OLARAK *BİR TÜRK AİLESİNİN ÖYKÜSÜ*

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Ali ÇELİKEL

Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi
Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü
İngiliz Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
macelikel@pau.edu.tr

Öz

İrfan Orga'nın *Bir Türk Ailesinin Öyküsü* romanı, 1950'de İngiltere'de İngilizce olarak yayımlanmıştır. Osmanlı İmparatorluğunun son yıllarından Türkiye Cumhuriyetinin ilk yıllarına uzanan bir süreçte Türkiye'nin Birinci Dünya Savaşında ve sonrasında yaşadığı bunalımlı yılları anlatan roman hem tarihsel roman, hem de göç romanı özelliklerini taşımaktadır. Bu çalışma romanı her iki açıdan incelemeyi amaçlamaktadır. İki bölümden oluşan roman, İrfan Orga'nın anlatıcısı olduğu birinci bölümde tarihsel roman özellikleri, Ateş Orga'nın anlatıcısı olduğu ikinci bölümde ise göçmen romanı özellikleri gösterir. Bu çalışma göçmen romanı ile tarihsel romanın anlatı stratejileri arasındaki benzerlikleri inceleyen, göçün roman kişileri üzerindeki kültürel sonuçlarını da irdelemektedir.

Anahtar Sözcükler : Göç, tarihsel roman, savaş, nostalji, kültürel değişim.

A PORTRAIT OF A TURKISH FAMILY AS A HISTORICAL NOVEL AND A NOVEL OF MIGRATION

Abstract

İrfan Orga's *The Portrait of a Turkish Family* was published in England in 1950. Recounting the story of the years of depression during a period from the late Ottoman Empire to the early years of Republic of Turkey, the novel bears the characteristics of both historical and migration novel. This study aims to examine the novel from both perspectives. The novel consists of two parts. The first part, narrated by İrfan Orga, bears the characteristics of historical, while the second part, narrated by Ateş Orga, represents the characteristics of migration novel. This study will focus on the similarities between the narrative strategies of historical and migration novel. It will also focus on the cultural impacts of migration on the protagonists.

Keywords : Migration, historical novel, war, nostalgia, cultural change.

Giriş

İrfan Orga'nın 1950'de yayımlanan *Bir Türk Ailesinin Öyküsü* adlı romanı, tarihsel romanın tüm özelliklerini barındırmaktadır. Ancak, İngiltere'de yaşayan bir Türk olarak Orga, kendi göçünün öyküsünü yazmıştır. Göçü konu edinen bir roman olarak okunduğunda bireysel geçmiş anlatısı içinde tarihin öznel bir kurgu-

su; tarihsel roman olarak okunduğundaysa, tarihsel anlatı içinde tarihin birey yaşamına etkileri görülmektedir. Bu bağlamda Orga'nın değişimler, devrimler, göçler ve savaşlarla dolu romanı, bir Türk ailesinin parçalanması ve Orga'nın İngiltere'ye göç edişinin trajik öyküsü olarak kalmaz. Aynı zamanda bu ailenin öyküsü Osmanlı İmparatorluğunun Birinci Dünya Savaşı sonrasında parçalanışından Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşuna kadar geçen yıllar içinde yaşananların ailelerin ve bireylerin yaşamında yarattığı çöküşü gösteren bir anlatıya da dönüşür. Orga'nın romanı, hem tarihsel hem de bir göç romanı olarak okunabilecek tüm özellikleri barındırdığı için, her iki bağlamda da ele alınmaya elverişlidir.

I. Tarihsel Roman ve Göç Romanı

Tarihsel roman, ana hatlarıyla, olay örgüsünün tarihsel olaylar içinde kurgulandığı roman olarak tanımlanabilir. J. A. Cuddon'a (1992) göre tarihsel roman, tarihi düş gücünü kullanarak yeniden yapılandıran, hem gerçek hem de kurgusal kişilerin bulunduğu, kurgusal bir anlatı biçimidir (s. 411). Kimi tarihsel romanlarda, önemli tarihsel olaylar, tarihe geçmemiş kişilerin yaşadığı sıradan yaşamların içinden anlatılır. Tarihsel romanın, yazarın kendi yaşadığı dönemden önce yaşanan tarihsel olayları kurgusal olarak anlattığı roman olduğunu söylemek olasıdır. Terry Eagleton'a (2005) göre bir tarihsel romanda, bir ülkenin kuruluş tarihi, coğrafi koşulları gibi "ampirik" gerçeklerden söz edilirken, bu ampirik gerçekler yazarın "kendi ikna stratejisine" uygun olarak "bütün bir *retoriğin* kurucu öğeleri olarak yeniden düzenlenir" (s. 47). Eagleton'un görüşüne koşut olarak, *Bir Türk Ailesinin Öyküsü* gibi birinci tekil anlatının yer aldığı metinlerde, tarihsel anlatıya, öykü anlatıcısının politik koşullanmışlıklarının yönlendirdiği öznel bakış açısı – retoriği – egemen olmaktadır. Ancak bu öznel bakış açısı, Orga'nın anlatısında, tarihi öznel bir kurguya dönüştürmediği gibi, cumhuriyetin kuruluş tarihi, birinci dünya savaşının getirdiği ekonomik buhran gibi ampirik gerçeklikleri de yeniden kurgulama girişiminde bulunmamaktadır. Aksine, birinci tekil anlatıcının otobiyografik öyküsü, Berna Moran'ın (2005) tarihsel eleştiri tanımında söylediği gibi, "okurun o çağa dönebilmesini" ve "o çağın okurunun gözleriyle bakabilmesini" sağlamaktadır (s. 78–9).

Brian McHale (1991), klasik tarihsel kurgu ile postmodern tarihsel kurgu arasındaki farklara işaret ederken, "klasik tarihsel kurgunun" yarattığı tarihsel bağlamın, kişi ve olayların "resmi tarih kayıtlarıyla" çelişki içermediğini; kurgu içinde yer alan bireyler, yer adları, özel olaylar gibi öznel gerçekliklerin de "tarihsel kültürü" inşa eden bütüncül tarih gerçekliğini etkilemediğini; ancak "kurgusal dünyanın mantığının" tarihsel gerçeklerle uyumlu olması gerektiğini belirtmektedir (s. 87–8). Bu açıdan değerlendirildiğinde, *Bir Türk Ailesinin Öyküsü*, McHale'in postmodern tarihsel kurguyla farklılıklar göstermekte ve klasik tarihsel kurgunun özellikleri ile örtüşmektedir. Serpil Oppermann, klasik tarihsel romanın özelliklerine değinirken, "tarihsel romanlar[ın] okuru kurdukları hayal dünyasının aldatıcı gerçekliğine inandırmak" zorunda olduklarını ve bu nedenle de, "kendi kurdukları

anlatımla yansıttıkları tarihsel olaylar arasında” çelişkiler oluştuğunu belirtir (53). Ronald Carter ve John McRae’nin Walter Scott’tan aktardıkları tanıma göre ise, tarihsel roman tarihin ile birlikte var olabilen, dünyevi bir epiktir (260). Oysa Orga’nın kurgusal gerçekliği, resmi tarihsel kayıtlarla örtüşürken, öznel yaklaşımlar, resmi tarih kayıtlarıyla çelişkiler içermemektedir. Bununla ilgili olarak Oppermann “tarihsel romanın gerçekçi yaklaşımı[nın], belgesel verilere dayalı tarihsel kayıtlardan yola çıkıp tarihi olduğu gibi” aktarmak iddiasına dayandığını vurgular (54). Orga romanda, kendisinin ve ailesinin göç öyküsünü anlatırken, tarihsel verilere bağlı kalarak, tarihe geçmiş olayları, gerçekleştikleri günlerin tarihlerini vererek aktarır.

E. M. Forster’a (2005) göre, bir roman karakteri tarihsel bir kişilik ile bütünüyle benzerlik gösteriyorsa, romanın olay örgüsü tarihsel olaylarla örtüşüyorsa, o roman anıya dönüşür; anı da kanıtlara dayanır (55). Orga’nın kurgusu, bütünüyle tarihsel olaylara koşutluklar göstermekte ve yaşanmış olaylara dayanmaktadır. Forster’ın ve Oppermann’ın “tarihsel roman” tanımları, Orga’nın öyküsü ile karşılaştırıldığında, *Bir Türk Ailesinin Öyküsü*’nü tarihsel bir kurgu olarak nitelemek güçleşmektedir. Ömer Türkeş, tarihsel romanın, “tarihe olan sadakatini” kanıtlamaya çalışmasının ve kaynaklarda “zaten var olan tarihi anlatı ve ayrımı”ları tekrar etmesinin “dönem atmosferinin toplumsal ve bireysel hayatlara yaptığı etkilerin” yerine geçmeye başladığını yazmaktadır (147). İrfan Orga’nın temel kaygısı ise, dönemin çalkantılarını tarihsel verilere sadık kalarak anlatırken, “dönem atmosferinin” aile bireyleri üzerindeki etkilerini vurgulamaktır. Türkeş, tarihsel fantezilerin azaldığı ve aile tarihlerine dayanan kurgulardan yola çıkarak yazılmış romanları “aile tarihi” olarak nitelemektedir (148).

Türk edebiyatında göç konulu romanları nitelemek için “göçmen romanı” terimini kullanan Gürsel Aytaç (193) gibi, bu yazıda, “göç romanı” ifadesi tercih edilecektir; çünkü *Bir Türk Ailesinin Öyküsü*’ne öznellik katan ve onu tarihsel romandan ayıran, aile bireylerinin özel yaşamları ve İrfan Orga’nın göç edişidir. Bu da romanı, tarihsel roman olmanın yanı sıra, göç romanına dönüştürür. Yazılış ve olayları ele alış biçimleri açısından bakıldığında, tarihsel roman ile göç romanı arasında güçlü benzerlikler bulunmaktadır. Göçmen yazar da, tıpkı tarihsel roman yazarı gibi, geçmişte yaşananları yazar. Bu bağlamda, aralarındaki temel ayrım, tarihsel romanda tarihsel, göç romanında ise bireysel geçmişin anlatılmasıdır. Tarihsel roman ortak bilincin tarihsel anlatısını içerirken, göç romanı kişisel bilincin ve kişisel tarihin anlatısını içerir. Iain Chambers’a (2005) göre göç;

Başka yerlerden gelmek, farklı dünyalar arasında yaşamayı, dilinizi, dininizi, müziğinizi, giyim kuşamınızı, dış görünüşünüzü ve hayatınızı yatay olarak delip geçen bir sınır boyunda yaşama alışkanlığı edinmek demektir. Başka yerlerden gelmek, “buralı” değil de “oralı” olmak ve dolayısıyla da aynı anda hem “içeride” hem de “dışarıda” olmak, tarihlerin ve hafızaların kesiştiği yerlerde yaşamaktır; bu tarih ve hafızaların hem ilk çözülüş ve dağılışını, hem de

keşfedilen yollar boyunca yeni ve daha geniş düzenlemelere tercüme edilmesini deneyimlemektir. (s. 16)

İrfan Orga, Chambers'ın göç tanımına uyan bir göç yaşamış, göç ettiği ülkede hem "içeride" hem de "dışarıda" olmuş ve bir "sınır boyunda yaşama alışkanlığı" edinmiştir. Şaban Sağlık, sosyolojik bir araştırma konusu olabilecek göç hakkında yazılmış romanları, "seyahat romanları", "ideolojik romanlar", "politik edebiyat" gibi diğer sosyolojik edebiyat kategorilerinin yanı sıra "göç(men) edebiyatı (romanları)" kategorisinde değerlendirmektedir (200). Göçü konu edinen *Bir Türk Ailesinin Öyküsü*, bireysel geçmişi tarihsel geçmiş ile özdeşleştiren bir göç romanıdır.

II. Tarihsel Roman Olarak *Bir Türk Ailesinin Öyküsü*

İrfan Orga, 1940'ların başında İngiltere'ye yerleşen bir Türk subayıdır. 1950'de İngiltere'de İngilizce yayımlanan *Portrait of a Turkish Family* adlı romanı, 1994'te Arın Bayraktaroğlu tarafından *Bir Türk Ailesinin Öyküsü* adıyla Türkçeye çevrilir. Roman, İstanbullu, varlıklı ve yerleşik bir Osmanlı ailesinin, Birinci Dünya Savaşı'nın getirdiği ekonomik buhran ve İmparatorluğun yıkılışı sonrası parçalanmasının ve yazarın Londra'ya göç edişinin otobiyografik öyküsüdür.

Bir Türk Ailesinin Öyküsü, Birinci Dünya Savaşının Türkiye'deki sonuçlarını sıradan Türk insanının bakış açısıyla anlatır. Barındırdığı tüm otobiyografik öğelere karşın, romanın tarihsel kurgusunun resmi tarihsel kayıtlara ve ortak tarih bilincine uygunluğu, romana klasik tarihsel kurgu özelliklerini kazandırır. Türkiye Cumhuriyeti devrimini tanıtan ve bir Türk tarafından İngilizce yazılan bir kitap olarak İngiliz edebiyatında kendine önemli bir yer edinmiştir. Orga'nın romanı hem tarihsel olayların hem de zorunlu göçün, bireyler üzerinde yarattığı etkileri ve bu etkilerin bir sonucu olarak gelen kimlik değişimlerini yansıtması açısından önem taşımaktadır. Burada eser, göçün yarattığı kültürel sonuçlar ve neden olduğu yalnızlıklar bağlamında okunarak, romanın hem kahramanı hem de yazarı olan İrfan Orga'nın bir göçmen olarak yaşadığı bireysel ve kültürel dönüşümler irdelenecektir. Bu çalışmada, özgün dili İngilizce olan romanın Türkçe çevirisi kullanılmıştır.

Babasının ölümünden sonra, annesinin yaşadığı yerde, İngiltere'de yaşamayı seçen, klasik müzik otoritesi oğlu Ateş Orga, kitaba yazdığı Sonsöz'de, aslı yıllar önce kaybolan kitabın, babasının "İngiltere'ye gitmek üzere yaptığı hazırlıklarla" son bulduğunu belirtir (Orga, 1994; s. 291). Elimizdeki baskıda ise, öykü İrfan Orga'nın annesinin ölümüyle son bulur. Bir yazar/anlatıcı olarak İrfan Orga'nın diliyle yazılan özgün metinde, yazarın İngiltere'ye gidişi hakkında bilgi bulunmamaktadır. Bu haliyle, Birinci Dünya Savaşı ve onu izleyen Kurtuluş Savaşı yıllarında tüm varlığını yitiren ve dağılan bir Türk ailesinin ayrılıklarla dolu, duygusal bir öyküsüdür. Bu bağlamda yalnızca bir tarihsel roman özelliği taşır. Ancak, Ateş Orga'nın Sonsöz'ü, öykünün İngiltere bölümünü tamamlayarak, kitabı

aynı zamanda bir göç romanına dönüştürür. İrfan Orga, İmparatorluğun çöküşü ve Cumhuriyetin kuruluşu gibi tarihsel olayları, kendi yaşamsal deneyimleri açısından anlatarak, bu olayları ailesinin dağılması ve göç edişinin nedenleri olarak sunar. Dolayısıyla *Bir Türk Ailesinin Öyküsü* çift anlatıcısı olan bir romandır. Birinci bölümün anlatıcısı İrfan Orga bir tarihsel roman yazarken, ikinci bölümün anlatıcısı Ateş Orga göçü anlatır.

II. Abdülhamit dönemi İstanbul’unda, II. Meşrutiyetin ilan edildiği 1908 yılında doğan İrfan Orga, çocukluğunu “Sultan Ahmet Camisinin arkasında, denizi gören bir evde” (s. 9), varlıklı bir tüccarın oğlu olarak geçirir. Ev, anne-baba, babaanne, bir erkek ve kız kardeş olmak üzere üç kuşağın bir arada yaşadığı, hizmetçilerin ve dadıların bulunduğu bir evdir. Varlık içindeki aile, Avrupa’da çıkan ve kısa sürede dünyaya yayılan savaşın, Osmanlı İmparatorluğunu da yavaş yavaş içine almasıyla yoksullaşmaya başlar. Kitap ailenin aşama aşama çöküşünü, ailedeki erkeklerin birer birer askere alınıp savaşa gidişini anlatır. Hangi cepheye gönderildiği belli olmayan Baba Orga, bir daha geri dönemez. Orga kardeşiyle birlikte gittikleri misyoner Fransız okulunun kapanmasının ardından Kuleli Askeri Lisesi’ne girerek subay olur. Başta Eskişehir ve Tokat olmak üzere, Anadolu’nun çeşitli illerinde subay olarak çalıştıktan sonra, İngiltere’ye gönderilir. Orada İrlandalı bir kadınla evlenir. Türk subaylarının yabancılarla evlenmesinin yasak olması nedeniyle ödemek zorunda kaldığı tazminat yüzünden yurduna geri dönemez ve bir sürgün olarak ölür.

Orga, evini ve ailesini tanıttığı romanın giriş bölümünde, çocukluğuyla ilgili anılarını yazarken, kitabı İngiltere’de yazdığının ipuçlarını verir. Belleğindeki yurt ile göç ettiği yeni yurdu karşılaştırmaktan kendini alamaz. Kendi çocukluğunda oynadığı oyunla, İngiltere’de doğan oğlunun oynadığı oyun aynı olsa da, mekân ve duyulan heyecanlar farklıdır:

Bir gün kahvehanenin bahçesindeki havuza ‘gemi’ yüzdürmek amacıyla yaklaşmıştım. Ne severdim bu oyunu ben! Şimdi aynı heyecanı Kensington Gardens’daki havuzda oğlumun duyduğunu görüyorum. Ancak, benim elimdekiler oyuncak vapur değil, alelade sopa parçalarıydı. (s. 12)

Böylelikle, yazar bir göç romanı okuduğumuzu daha en başlarda hissettirmeye başlar. Kensington Gardens’daki havuz, 1910’ların Sultan Ahmet’indeki bir kahvenin havuzunu çağrıştırır. Göç eden her bireyde olduğu gibi, yazar da çocukluğu ve anavatanıyla ilgili anılarını hep yanında taşır. Göçün nedenlerini hazırlayan ve çocukların yoğun duygusallığıyla anlatılan savaş yılları, öykünün en uzun kısmını oluşturur, çünkü göç ve sürgün, Iain Chambers’ın belirttiği gibi, geride bırakılan yerle bir hesaplaşma biçimidir (s. 11). Bu hesaplaşma ya da göçün nedenleriyle kavgaya girişme duygusu, aslında bir nostaljiye sürükler yazarı. Bu nedenle, sürgünde yazılan bu göç romanı, daha çok çocukluk anılarının ve yokluk yıllarının duygusal bir öyküsüne dönüşür. Başlangıçta bir göç romanı yerine bir savaş romanı duygusu veren bu kısım, tarihselliğin bireylerin yaşamlarını ne denli

derinden etkileyip değiştirdiğini göstermesi bakımından önem taşımaktadır. Chambers'ın işaret ettiği gibi, göç “kalkış noktası kaybolan yolculuğun” referans noktalarını da ortadan kaldıran bir “sorgulamadır” (s. 11). İşte bu sorgulama, Orga'yı göçün nedenlerini aramaya yöneltir. Romanın İrfan Orga tarafından yazılan ilk bölümüne tarihsel roman özelliklerini veren de; bu nedenler arasında gördüğü savaş ve ekonomik buhrandır. Örneğin, aile içerisinde daha önceleri hiç değinilmeyen konular olan politika ve savaşın evde konuşulmaya başlamasıyla, yokluk da kendini hissettirmeye başlar. Artık savaş ile yokluk özdeşleşmiştir. Savaşın yarattığı ekonomik buhran, oturdukları evin bile satılma olasılığını gündeme getirir:

Anladığım kadarıyla, babam evi satmak konusunda babaannemi kandırmaya çalışıyordu. Avrupa'da savaş olduğunu ve bunun etkilerinin er veya geç bize de sıçrayacağını söylüyordu. Son zamanlarda işleri pek yolunda gitmiyormuş. O nedenle ve daha beterinden korunmak için, aşırı harcamaların kısılması tarafıydı. (s. 48)

Osmanlı İmparatorluğu hızla savaşa sürüklenmektedir. Artan ekonomik sıkıntılar ailenin günlük yaşamını bile kısıtlar hale gelir. Ülkenin yaklaşmakta olan kaçınılmaz sonu, ailenin zenginliğinin kaçınılmaz sonunun da habercisidir. Evin dışında olan bitenlerden habersiz, evin içindeki geleneksel rollerini hiçbir kıtlık olmaksızın yaşamaya alışmış karısını ve annesini ikna etmek için uğraş veren baba, aslında dışarıdaki tarihsel olaylardan ailesini korumak için çaba harcamaktadır. Ancak, savaş ve onun yarattığı tarihsel dönüşümler, bu ikna sürecinde bile etkisini hissettirmeye başlar:

‘Eğer bu zor dönemi kazasız belasız geçirmek istiyorsak, satmalıyız. ... Yarabbim, bunları size anlatabilmek kolay değil. Anlayamazsınız ki! Her şey berbat. İşçiler, ihracat, dış piyasadaki durum... Avrupa'daki son savaş da üstüne tuz biber ekti. Ya biz de savaşa girersek – ki bana sorarsanız gireceğiz – ne olacak? Beni askere alırlar. ... O zaman işlere kim bakacak? İyisi mi vakit varken satalım. Allah'ın izniyle dönersem, işi tekrardan başlatırım.’ (s. 49)

Babanın anlattıklarındaki somut gerçeklik karşısında, babaanne hayatı boyunca yaşadığı zenginliğin verdiği rahatlıkla, gerçeklerden uzak bir yaşam sürmektedir. Acının ve yokluğun, varlık içinde yaşadığı eve gireceğine inanmak istemez. Oğlunun askere alınma olasılığına karşı, “Gitse bile subay olur ve bize erzak gönderir. Ailesini açıkta bırakacak değil ya!” (s. 51) diye tepki verir. Ancak savaşın gerçekliği ve şiddeti babaannenin düşündüğünden de acıdır. ‘Osmanlı ordusunda yeterince subay’ vardır ve “asıl istenen topları ateşleyecek” erlerdir (s. 51). Bu gerçeklik karşısında evin içine düşen acıyı yazar şöyle anlatır:

Annemin ağladığını duyuyordum. Kalbim daha hızlı çarpmaya, vücudum kaşınmaya başlamıştı. Anneme ne olmuştu, babam neden sıkılıyordu? Neden böyle anlaşılmaz bir şekilde sa-

vaştan konuşuyorlardı? Ayrıca ‘savaş’ ne demektir? Uykum kaçmıştı. (s. 51)

Savaşın ne demek olduğunu bilmeyen, yoklukla ilgili konuşmaların anlamsız şeyler olduğunu düşünen bir çocukluk yaşamaktadır yazar. Yaşananlar henüz inandırıcı değildir, çünkü dışarıdaki tarihsellik, evin içindeki mahremiyete işleme-ye başlamamıştır henüz. Ancak, baba geleceği görmektedir:

‘... Memleket Almanların çizmesi altında. Alman etkisi ve parası başımızı döndürdü. Uçurumun kenarında olduğumuzu kimse görmüyor.’ (s. 57)

Tarihsel dönüşümler eğitim yaşamını bile etkilemeye başlayınca, Orga kardeşler için, okul değişimiyle birlikte kültürel değişimler de başlar. Gittikleri Fransız misyoner okulunun kapandığını okul müdüründen öğrenmeleri, savaşı ilk kez tüm gerçekliğiyle hissetmelerine neden olur:

‘Çocuklarım’ diye söze başladı. ‘Memleketiniz, Fransa’ya savaş ilan etti. Bu bir Fransız okuludur, ancak bu koşullar altında eğitimi sürdürmesi olanak dışıdır. Bu nedenle okulunuzun süresiz olarak kapatılmasına karar verilmiştir. Evlerinize gidebilirsiniz. Allah hepinizin yardımcısı olsun.’ (s. 62–63)

Çocuklar için gerçek değişim burada başlar. Aldıkları Batı tarzı eğitim ve Batı kültürü son bulur. Okulun kapanması Kuleli’ye gitmelerine ve annelerinden ayrı büyümelerine neden olur. Annelerinin Kuleli’yi tercih etmesinin en önemli nedeniyse, çocuklarının subay olmaları değil, evde onlara bakamayacak duruma düşmesidir. Yazar yıllar sonra Kuleli’ye girişlerinin öyküsünü İngiltere’de kaleme alırken, bireysel yaşamını tarih ile özdeşleştirerek, kendi yazgısına koşut olarak, ülke tarihini yeniden yazar:

15 Mayıs 1919 Türk tarihinde önemli bir gündür. Mustafa Kemal bu gün Samsun’a giden bir gemi ile yola çıkmıştır. Aynı gün İngilizlerin Akdeniz Filosu Amiralî, Yunanlıların İzmir’i işgal ettiğini açıklamıştır. İşte gene aynı tarihte biz de Kuleli’ye ilk adımı attık. Körpe ve silik kişiliğimizi yapıcı kılacak uzun yıllar var önümüzde, ama biz de Türk tarihinin önemli bir gününe kendi açımızdan sahip çıkabiliyoruz. (s. 199)

Bu arada savaş, aileye hiç yaşamadıkları yoklukları yaşatarak kendini hissettirmektedir. Ailenin yıllardır hizmetçiliğini yapan Feride bile yoksulluğun mücadeleciliğinden uzaktır:

‘Hiçbir yerde ekmek yok, hanımefendi. Gittiğimden beri ekmek kuyruğundaydım. İnsanlar fırın kapısına yanaşabilmek için birbirlerini çığnıyorlar. Bazıları yirmi somun birden alıyor. Bütün mahalleli, çoluğu çocuğu, hizmetçisi ile sıraya girmiş, her biri bir ekmek almak kavgasında. Sıra bana gelmeden bitiverdi.’ (s. 69)

İrfan acı bir şekilde çocukluğundaki refahın artık yitip gitmeye başladığının ayrımındadır. Eski akşam yemeklerine duyulan çocuksu özlem aslında yalnızca geçmişin varlığına duyulan bir özlem değildir. Bir göç romanı yazarının ifadesi olarak okunduğunda, Chambers'ın (2005) işaret ettiği geri dönüş özleminin göstergesidir, çünkü yitirilen şey, göçe neden olandır (s. 21):

Nereye gitmişti o eski akşam yemekleri? (Orga, s. 71)

İrfan'ın annesi ise, savaşın tüm acılarına karşın güçlü, dirençli ve Kemalist devrimlerin öncüsü bir kadın olarak karşımıza çıkar. Annesinin mücadelecisi ve güçlü kimliği aracılığıyla, Osmanlı toplumunun yaşamaya başladığı dönüşümü anlatır yazar. Bu dönüşüm aynı zamanda, Türk kadını olarak annesinin, dolayısıyla da tüm ailenin değişiminin, yaklaşmakta olan ayrılıkların habercisidir, çünkü kurulan cumhuriyet genç subayları yurdun dört bir yanında görevlendirecektir:

Ne şaşırtıcı bir kadındı bu annem benim! Bir an bakıyorsunuz her şeyden elini eteğini çekmiş, sonra birden şahlanıyor. Kemalist ilkelerin öncülerinden desek yalan olmaz. Atatürk, Türk kadınına özgürlüğünü vermezden çok önce, o kendi özgürlüğüne sahip çıkmıştı. Bu nedenle etrafındakiler laf edecekmiş, umurunda bile değildi. (s. 112)

İrfan Orga hızla Cumhuriyet'in kuruluşuna, Atatürk devrimlerinin toplum yaşamına yansımalarına getirir öyküsünü. Cumhuriyetin ilanı ile, yalnızca ülke yaşamında ve ulusun kültüründe değil, bireylerin yaşamında da önemli değişiklikler olmaktadır:

29 Ekim 1923'te Mustafa Kemal Cumhuriyeti resmen ilan ettiği zaman durum değişmeye başladı. Kuleli'ye gelen emirde, öğrencilerin camiye gidip gitmemekte serbest bırakılması isteniyordu. Dine özgürlük getirilmişti. Sopalar kaldırıldı ve bunun sonucunda camiye gidenlerin sayısı hızla düştü. (s. 218)

Yazar, devrimlerin halk arasında algılanışı ve özümsemesini anlatırken, her devrimin toplum tarafından kolaylıkla sindirilemediğini görürüz. Toplumsal değişimler yalnızca toplumu değil, tarihin akışını da değiştirmektedir. 1930'ların sonuna gelindiğinde, devrimlerin pek çoğu özümsemiştir. Yeni cumhuriyetin genç bir subayı olarak, Atatürk'ün ölümü de İrfan Orga'nın yaşamında iz bırakır:

10 Kasım'da Kemal Atatürk'ün öldüğünü duyunca acıyla yıkıldık. Türkiye, kaybettiği liderinin ardından gözyaşı döktü ve yasa girdi. (s. 268)

III. Bir Göç Romanı Olarak Bir Türk Ailesinin Öyküsü

İrfan Orga'nın otobiyografik öyküsü, annesinin ölümüyle sona erdikten sonra, Türkiye'den İngiltere'ye göç edişinin öyküsünü oğlu Ateş Orga, kitaba yazdığı sonsözde şöyle tamamlar:

Babam iki buçuk ay süren bir deniz yolculuğundan sonra 16 Temmuz 1942 tarihinde İngiltere'nin Liverpool şehrine varmış. ... Annem Margaret Veronica'yla aynı yılın sonbaharında tanışmış. Yüksek perdeden konuşan, sinirli, Katolik ortamda yetişmiş bir kadındı annem. (s. 292)

Bu evliliğin önemi, yalnızca kültürler arası bir evlilik olmasında değildir. Aynı zamanda, İrfan Orga'nın sürgününün başlangıç noktasıdır. Göçün getirdiği kültürel değişimlere evlilik yüzüğüyle direnir Orga. Kültürler arası bir evlilikte takılan yüzükte, Türk kültürünün yansımaları bulunmaktadır:

Annemle babamın nikah yüzüğü içinde Türk usulü kazanmış bir tarih vardı: 22/7/943. (s. 294)

Zorunlu göçün kaçınılmaz nedeni, 1940'ların sonunda bulur İrfan Orga'yı. Artık dönüş umudu kalmamış bir sürgündür:

12 Eylül 1949'da Ankara'daki Üçüncü Hukuk Mahkemesinde, Milli Savunma Bakanlığı adına Hazine dava açtı ve babam gıyabında yargılandı. Savcı 13 Ekim 1947'de verilen bir başvuru dilekçesine göre, Ankara'lı İrfan Orga'yı yabancı bir kadınla yaşamaktan dava ediyordu. Hâkim, davayı savcının görüşüne uygun olarak sonuçlandırdı ve babamı 45.904 lira 42 kuruş para cezasına çarptırdı. (s. 295)

Orga yaptığı tüm resmi başvurulara karşın, davanın düşmesini sağlayamaz. Bir daha yurduna dönemez. Bundan sonraki yaşamı, artık bir sürgün yaşamıdır. Yunus Ayata'nın belirttiği gibi, göç eden insanı bekleyen en büyük sorunla, "o kültüre entegre olmak yerine hakim kültür karşısında yenilgiyi kabul edip asimile olmak" tehlikesiyle karşı karşıya kalır, ve bunun üzerine hakim kültüre direnebilme için mücadele etmeye başlar (105). Kimliğini yitirmeye, kültürel melezeleşmeye her sürgün gibi direnir. Ne geldiği kültürden kopmak, ne de geldiği kültürde dışlanmak istemektedir. Oğlu Ateş'i, İrlandalı eşine rağmen, bir Türk gibi yetiştirmeye çalışır:

Olabildiğince Türk bir ortamda yetiştim ... Örneğin hep Türk yemeği yerdik. Zaman zaman sosis de yediğimiz olurdu, ama domuz etine kesinlikle el sürmezdik. Radyomuz ya BBC'nin iç yayınına, ya kısa dalgadan cızırtıyla duyulan Ankara Radyosuna, ya da Amerika'nın Sesi'ne ayarlı olurdu. Akşam geçmezdi ki, Türk haberleri ve klasik müzik ya da hafif müziği ile evimiz şenlenmesin. (s. 297).

Chambers'a (2005) göre, bir iletişim aracı olmaktan çok, "bizzat kendiliklerimizin ve anlamın kurulduğu kültürel bir inşa aracı" (s. 37) olan dil, Orga için de kendi kültürünü yok olmaktan kurtarmanın bir yolu haline gelir. Kendi kabuğundan dışarı çıkması, ev sahibi kültür ile bütünleşmekten çok, geleneksel kültüründen kopuşa direnme çabasıdır. Oğlu için yaratmaya çalıştığı yapay Türk ortamında hep Türkçe konuşulmasına çalışarak yok olmaktan kaçık yolları arar. Ancak konuşulan dil, ebeveynlerin kültürleri arasındaki iletişimi sağlayan, iki dilin karışımından oluşan bir kodlamaya dönüşür. Bu tuhaf karışım kendi kültürel ortamını da yaratır kaçınılmaz olarak. Ancak yaratılan ortam artık ne Türk, ne de İngiliz'dir:

Evde İngilizce ile Türkçe karışımı garip bir dil konuşurduk. Kekemeliğim arttığında, derdimi ancak şarkı söyleyerek anlatabirdim. Hiçbir zaman okula gitmedim. Bozulacağım, İngilizleşeceğim, Hristiyan şapkası giyeceğim diye taraftar olmadı babam. (s. 296)

Dolayısıyla, oğlu Ateş'in eğitimini on altı yaşına kadar baba Orga üstlenir. Kültürel melezleşme yalnızca konuşulan dilde değil, Orga'nın yanında taşıdığı geleneksel alışkanlıklarında da sürer. Her akşam, Ateş Orga'nın deyişiyle, "ilkel şartlarda" yoğurt yapar, "yoğurt kabını havlulara ve hatta yün yumaklara sarıp sarmaladıktan sonra," gaz sobasının yanına yerleştirir (s. 303). Hatta vereme yakalanan İrlandalı annesinin sağlığına kavuşmasında, babasının yaptığı yoğurdun payı olduğuna inanır Ateş Orga (s. 303).

İngiltere'de çekilen zorluklar, İstanbul'da Birinci Dünya Savaşı yıllarında çekilen yoklukları aratmaz. Maddi sıkıntılardan kurtulmak için, *Yoğurtlu Yemekler*, *Türk Mutfağı* ve *Ortadoğu Mutfağı* adlı üç yemek kitabı yazar İrfan Orga. Daha sonraları yazdığı *Atatürk*, *Kervan Yürür*, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, *Türkiye ve Türkler*, *Türkiye'de Bir Genç Gezgin* adlı kitapları ise geride bıraktığı Türkiye'yi yeniden yaratma ve içinde yaşatma çabalarıdır.

Chambers'ın değindiği, göçmenin alternatif tarih yaratma ve geçmişle hesaplaşma arzusu, Orga'nın yazdıklarının tamamen yurduyla, bir başka deyişle, geçmişiyle ilgili oluşunda kendini göstermektedir. Chambers (2005) bunu "yabancı'nın not defteri" diye adlandırmaktadır (s. 33). Zira İrfan Orga, otobiyografik öyküsünü, Türkiye'deyken değil, İngiltere'deyken yazmıştır. Göçmen için özlem duyulan şey memleket, memleket geçmiş, geçmiş ise göçe neden olmandır. Memleket hakkında yazmaksa geçmişi yeniden yaratma arzusudur. Oysa Salman Rushdie'nin *Imaginary Homelands* (Hayali Vatanlar) adlı kitabında belirttiği gibi, göçmen bugüne yabancıdır; yabancı olmadığı yer ise geçmişte kalan memleketidir; ancak artık o memleket, belleğin sisleri içinde kalan, kayıp bir ülkedir (s. 9). Dolayısıyla, göçmenin zihninde canlanan vatan, artık bir yanılsamadır.

Bir Türk Ailesinin Öyküsü, Birinci Dünya Savaşının darmadağın ettiği bir ailenin İngiltere'ye göç eden ve ülkesine bir daha dönemeyen oğlunun, kimliksiz ve vatansız bir şekilde ölümüyle son bulur:

19 Kasım 1970'de, sabahın erken bir saatinde öldü. 62 yaşındaydı. Vatansız, unutulmuş bir adamdı artık o. Oysa gençliğinde dünyayı fethetmeyi düşlemişti. Evde tabutunda bir Türk bayrağına sarılmış ve göğsüne İrlanda'dan yanımızda getirdiğimiz kılıcı uzatılmış şekilde bir gece yattı. (s. 307)

Sürgün yılları boyunca İngiltere'de hep "öteki" olarak yaşayan İrfan Orga, 1942'den sonra bir daha dönemediği ülkesinde de ötekileşmekle kalmamış, adeta yok sayılmıştır. Oğlu Ateş Orga, Berat Alanyalı ile bir söyleşisinde, İrfan Orga'nın neden Türkiye'de yeterince tanınmadığı sorusuna şöyle yanıt vermektedir:

Anladığım kadarıyla kitap, Türkiye'de birçok okul ve üniversitede okunması için öneriliyor. Çok sayıda seyahat rehberinde, kitaptan alıntılar bulunuyor. Kitabın İngilizce versiyonu, çoksatan bir kült haline gelmiş durumda. Durum böyleyken, kitap Türk edebiyatıyla ilgili resmi web sitelerinde yok sayılıyor. ... İngiltere'de yaşamak zorunda kalmasının, tanınmayışı veya kabul edilmeyişiyle ilgisi vardır. (s. 47)

Sonuç

Ateş Orga'nın ifadesi, göçmenin hem öz kültüründe hem de göç ettiği kültürde ötekileştiğini göstermektedir. Bu göç, zorunlu bir göç, bir başka söyleyişle sürgün ile, ötekileşme süreci yok sayılmaya dönüşmektedir. Orga'nın anlatısında, bu ötekileşmeye ve yabancılaşmaya karşı, bireysel geçmiş ile ulusal tarih özdeşleşmiştir. Tarihsel olayların göçe neden olduğu, yazarın öznel bakışıyla kanıtlanmıştır. Bu bağlamda göç romanı ile tarihsel anlatı arasında yöntemsel bir benzerlik ortaya çıkmaktadır. Tarihsel roman yazarı ulusal tarihi yeniden yazarken, göçmen yazar bireysel geçmişini yeniden yazmaktadır. *Bir Türk Ailesinin Öyküsü*'nde, tarih ve bireysel geçmiş iç içe girmiş ve tarih bireyin kaderini belirler hale gelmiştir. Sonuç olarak ötekileşme ve yabancılaşmanın yalnızca bireysel göçün bir sonucu değil, aynı zamanda tarihsel değişimlerle ortaya çıkan bireysel dönüşümlerin bir sonucudur.

KAYNAKÇA

- ALANYALI, Berat. (2007) 'Küllerden canlanan ateş: Ateş Orga.' Yaşamdan Portreler. Sayı 13, Yıl 3. Nisan – Mayıs – Haziran 2007. Doğançay Müzesi Yayınları, 44-48.
- AYATA, Yunus. (2008) "Türk Edebiyatında Dış Göç: Bir Dış Göç Romanı Örneği Olarak *Çırpıntılar*," Turkish Studies: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic. Volume 3/2 Spring 2008. 97-122.
- AYTAÇ, Gürsel. (1998) "Hilal Görününce'nin Yazarı Sevinç Çokum", Sanat Olayı, Eylül 1985: 58-61.
- CARTER, R. & McRAE, J. (1997) The Routledge History of Literature in English: Britain and Ireland. London: Routledge.
- CHAMBERS, Iain. (2005) Göç, Kültür, Kimlik. Çev. Türkmen, İ. & Beşikçi, M. İstanbul: Ayrıntı.
- CUDDON, J. A. (1992) Dictionary of Literary Terms and Literary Theory. Harmondsworth: Penguin.
- EAGLETON, Terry. (2005) İdeoloji. Çev. Özcan, M. İstanbul: Ayrıntı.
- FORSTER, E. M. (2005) Aspects of the Novel. Ed. Stallybrass, O. Harmondsworth: Penguin.
- McHALE, Brian. (1991) Postmodernist Fiction. London & New York: Routledge.
- MORAN, Berna. (2005) Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi. İstanbul: İletişim.
- OPPERMANN, Serpil. (2006) Postmodern Tarih Kuramı: Tarihyazımı, Yeni Tarihselcilik ve Roman. Ankara: Phoenix.
- ORGA, İrfan. (1993) Portrait of a Turkish Family. London: Eland.
- (1994) Bir Türk Ailesinin Öyküsü. Çev. Arın Bayraktaroğlu. İstanbul: Ana Yayıncılık.
- RUSHDIE, Salman. (1992) Imaginary Homelands: Essays and Criticism 1981-1991. London: Granta Books in association with Penguin Books.
- SAĞLIK, Şaban. (2004) "Popüler Romanlar ve Edebiyat Sosyolojisi" Köksal Alver (ed.) Edebiyat Sosyolojisi İncelemeleri. Ankara: Hece. 181-217.
- TÜRKEŞ, A. Ömer. (2004) "Küreselleşme Sürecinde Türk Romanının Sosyolojik Analizi" Köksal Alver (ed.) Edebiyat Sosyolojisi İncelemeleri. Ankara: Hece. 137-161.

This document was created with Win2PDF available at <http://www.win2pdf.com>.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.
This page will not be added after purchasing Win2PDF.